

et lege e. g. sermonem 132. n. 1. 2. Porro constat de mysterio ipso neophytos privatim et remotis catechumenis instrui consuevisse, cuiusmodi institutiones sunt catecheses mystagogicae Cyrilli, Ambrosii, Gaudentii. Ipse Augustinus serm. 228. n. 3. excusat brevitatem sermonis publici et communis, quia adhuc « sermonem ad altare Dei debebat eo die infantibus (recens baptizatis) *de sacramento altaris.* »

Huiusmodi « sermones ad infantes » sunt 227. 229. 272. habiti post percepta iam sacramenta baptismi, chrismatis et Eucharistiae. Quamvis vero ipse Episcopus tum primo eis loqueretur de mysterio Eucharistiae, supponit tamen necessario etiam ibi praecedentem institutionem catechetica ab aliis inferioribus Clericis traditam. Hinc poterat etiam in his ipsis sermonibus ceteroquin brevissimis solum paucis commemorare dogma fundamentale de corpore Christi reali in sacramento, et dein paulo amplius explicare significationem et fructum eius in membris Christi seu in fidelibus. Tria ibi distinguit, a) id quod *videtur*, h. e. speciem panis et vini; b) id quod *creditur* esse, videlicet corpus et sanguinem Christi; c) id quod fide illa supposita *intelligitur*, scilicet esse illud corpus Christi non iam in eo statu et modo existendi quo natus est de Maria Virgine, versatus in terris, mortuus, resurrexit, ad coelos ascendit; sed in statu sacramentalis, in quo ipsum corpus Christi est « *mysterium* » seu *signum efficiens* unionis fidelium cum Christo et inter se ad unum corpus morale. « *Quod ergo videtis*, panis est et calix, quod vobis etiam oculi vestri renuntiant. Quod autem *fides vestra postulat* instruenda, panis est *corpus Christi*, calix *sanguis Christi*. Breviser quidem hoc dictum est, quod *fidei forte sufficiat*. Sed fides instructionem desiderat; dicit enim propheta, nisi credideritis, non intelligetis. Potestis enim modo dicere mihi: *praecepisti ut credamus, expone ut intelligamus...* Corpus ergo Christi si vis *intelligere*, audi Apostolum dicentem fidelibus: vos autem estis corpus Christi et membra (1). Si

(1) A ss. Patribus Augustino, Gregorio Magno etc. res et facta in Scripturis considerari solent dupliciter, a) ut res in se sunt, ad quas refertur *fides*; tum b) quatenus aliud significant, et sub hac ratione est

ergo vos estis corpus Christi et membra, *mysterium vestrum* in mensa Dominica positum est, *mysterium vestrum* accipitis. Ad id quod estis, *amen* respondetis et respondendo subscribitis. Audis enim: *corpus Christi*; et respondes: *amen*. Esto membrum corporis Christi, ut verum sit *amen* » serm. 272. Fere eadem habet serm. 227. 229. cf. etiam de Civ. Dei l. XX. c. 25. n. 2. Prolixam horum sermonum explicationem vide, si vacat, apud Harduinum de Sacr. altar. c. 10. p. 118. seqq.; et apud Card. Du Perron in Opere inscripto Refutatio obiection. ex August. c. 9.

IV. Postremo ad dicta quaedam Augustini rite intelligenda magni refert animadvertisse eius modum sentiendi et loquendi de manducatione corporis Christi.

1°. Distinguit manducationem *mere sacramentalem citra effectum*, et manducationem *coniunctam cum effectu*. « Hoc totum, inquit, (quod Dominus dixit Io. VI.) ad hoc nobis valeat, ut carnem Christi et sanguinem Christi *non edamus tantum in sacramento*, quod et multi mali, sed *usque ad spiritus participationem manducemus et bibamus*, ut in Domini corpore tamquam membra maneamus » In Io. tr. XXVII. n. 11. « Tunc vita unicuique erit corpus et sanguis Christi, si quod *in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur* » ser. 131. n. 1. Iam vero Christus cum praecepit sui corporis manducationem et promisit manducantibus gratiam ac vitam aeternam, hunc solum modum manducationis, quocum effectus coniunctus est, prae oculis habuit. « Illud quod ait: qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in illo, quomodo intellecturi sumus? Numquid etiam illos hic poterimus intelligere, de quibus dicit Apostolus, quod iudicium sibi manducant et bibant, *cum ipsam carnem manducant et ipsum sanguinem bibant?*... Non ergo quocumque modo quisquam manducaverit carnem Christi et biberit sanguinem Christi, manet in Christo et in illo Christus, sed *certo quodam modo, quem modum uti-*

rerum intellectus. « Domini quippe facta non sunt tantummodo facta sed signa. Si ergo signa sunt, praeter id quod mira sunt, aliquid profecto significant; quorum factorum significationem invenire aliquando est operosius quam ea legere vel audire. » August. in Io. tract. XLIX. n. 2.

que ipse videbat, quando ista dicebat » serm. 71. n. 17. Quapropter licet multis locis affirmet, etiam malos sumere corpus Christi, sed sibi ad iudicium, ut e. g. in sermone nunc citato et de Baptism. l. V. c. 8; aliquando tamen *negat peccatores manducare corpus Christi*, ut de Civ. Dei l. XXI. c. 25, n. 3; in Io. tr. XXVI. n. 18; scilicet *negat, peccatores manducare eo modo, quem Christus in suo praecepto spectabat*; nam hoc a Domino commendatum « manducare refici est, hoc bibere quid est nisi vivere? » serm. 131. n. 1; et « signum quia manducavit (isto modo), hoc est, si manet et manetur, si habitat et inhabitatur, si haeret ut non deseratur » in Io. tr. XXVII. n. 1.

2°. Hinc ulterius aliquando effectus ipse, ipsa scilicet unio cum Christo per gratiam ab Augustino dicitur *manducatio et potio corporis et sanguinis Christi*. Vide de peccator. meritis et remiss. l. I. c. 30; contr. duas epp. Pelagianor. l. II. c. 4. n. 7; ep. 186. n. 28. 29. ad Paulin.; in Io. tr. XXVI. n. 15. 17-19. Hoc autem manducatio, sufficienter iam facta in baptismo atque perfectior completa per sacramentum Eucharistiae illa est, quae absolute necessaria esse docetur ad vitam aeternam tam ab Augustino, quam ab aliis Patribus (cf. Innoc. I. ep. 25. ad Concil. Milevitan.; Gelas. I. ep. 3. ad Episcopos Piceni. Harduin. Coll. Concil. T. I. p. 1029; T. II. p. 890.). Vide sup. p. 29. Hunc in sensum explicat s. Fulgentius absolutam necessitatem manducandi et bibendi corpus ac sanguinem Domini, tum quatenus ea deducatur ex verbis Christi, Io. VI., tum quatenus ab aliis Patribus et nominatim a s. Augustino asseritur. « Nullus, inquit, debet moveri fidelium in illis, qui etsi legitime sana mente baptizantur, praeveniente velocius morte carnem Domini manducare et sanguinem bibere non sinuntur, propter illam videlicet sententiam salvatoris, qua dixit: nisi manducaveritis carnem Filii hominis... non habebitis vitam in vobis. Quod quisquis non solum *secundum veritatis mysteria* (secundum manducationem sacramentalem in actu), sed *secundum mysterii veritatem* (secundum rem significatam et efficiendam per sacramentum) considerare poterit, *in ipso lavacro sanctae regenerationis hoc fieri providebit*. Quid enim agitur sacramento sancti baptismatis, nisi ut creden-

tes membra Domini nostri Iesu Christi fiant?... *Qui ergo membrum corporis Christi fit, quomodo non accipit quod ipse fit* (i. e. quomodo non unitur Christo tamquam capiti, cum fiat membrum eius corporis mystici?), quando utique fit verum corporis (mystici) membrum, cuius corporis est in sacrificio sacramentum (i. e. cuius corporis mystici symbolum et uniens causa est ipsum Christi corpus sacramentale)... Quod etiam sanctos Patres indubitanter credidisse ac docuisse cognoscimus. » Transcripto deinde toto sermone Augustini ad infantes, qui in ed. Maurina est 272, ita concludit. « Arbitror non cuiquam esse aliquatenus ambiguum, tunc unumquemque fidelium *corporis sanguinisque Dominici participationem fieri, quando in baptismo membrum Corporis Christi efficitur*, nec alienari ab illo panis calicisque consortio (a consortio et participatione Christi), etiamsi antequam panem illum comedat et calicem bibat (1), de hoc saeculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat » s. Fulgent. ep. 12. ad Ferrand. diacon. n. 24-26. Hoc etiam sensu manducationis spiritualis et spectato effectu, qui est finis sacramenti, dicit Augustinus, Israelitas in deserto *eandem ac nos escam manducasse*, eundem potum bibisse; nam tum eadem illis ac nobis necessaria erat et offerebatur gratia unionis cum Deo, tum idem ibi erat Christus *in figura*, qui nobis datur *in se ipso*. Vide in Io. tr. XXVI. n. 12; serm. 352. n. 3.

3°. Patres etiam alii et Augustinum nominatim *manducationem* quandoque intelligunt manducationem communem cum omnibus functionibus animalibus scissionis, attritionis dentium, gustus sensualis, digestionis, quam sibi fingebant Iudaei Io. VI; unde dici solet *manducatio capharnaitica*. Hoc sensu Cyrillus Hierosolymitanus catech. myst. IV. n. 4; Cyrillus Alexandrinus in Io. l. IV. p. 374. quibus nemo disertius realis et substantialis corporis Christi manducatio-

(1) Vides, aliud esse *consortium illius panis et calicis*, aliud *panem illum comedere et calicem bibere*; illud absolute necessarium consistens in unione cum Christo capite in mystico eius corpore potest esse sine hoc altero, et debet esse ante hoc alterum, quia hoc *comedere et bibere sacramentaliter* nec prima est nec sola causa illius consortii, sed est consortii *sacramentum conservans atque perficiens* cf. th. III. n. III.

nem in Eucharistia docere potest (cf. th. VIII.), reiciunt tamen *manducationem carnis σαρκοφαγίαν*. Et Tertullianus postquam dixit: « caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur » (de Resurrect. carnis. c. 8.), nihilominus in eodem libro c. 37. ait, sermonem Christi Io. VI. durum visum esse Iudaeis, « quasi vere *carnem suam illis edendam* determinasset. » Simili ratione s. Augustinus de doctr. christ. l. III. c. 16. n. 24. docet, in verbis Christi, quibus iubet manducari suam carnem et bibi sanguinem, esse *figuram*; quia si absque figura acciperentur, Christus « facinus vel flagitium videretur iubere » (cf. sup. p. 33. 34.). Excludit itaque Augustinus eam manducationem carnis Christi, quae esset flagitium, et quam declarat in Io. tr. XXVII. n. 2: « non crediderunt (Capharnaitae) aliquid magnum dicentem et verbis illis aliquam gratiam cooperientem; sed prout voluerunt, ita intellexerunt, et *more hominum*, quia poterat Iesus aut hoc disponebat Iesus carnem, qua indutum erat Verbum, *velut concisam distribuere* credentibus in se » (cf. ib. n. 3. 5; in Ps. XCVIII. n. 9; serm. 131. n. 1.).

Non excludi autem ab Augustino *manducationem sacramentalem*, patet ex ipsis verbis negantibus solum manducationem *flagitiosam*, et ex locis plurimis, ubi verba Christi Io. VI. quibus hic figuram subesse dicit, declarat disertissime *de manducatione reali corporis Christi* in sacramento. « Cum Dominus dicat: nisi manducaveritis carnem meam et biberitis meum sanguinem, non habebitis in vobis vitam; quid sibi vult, quod a sanguine sacrificiorum, quae pro peccatis offerebantur, tantopere populus prohibetur, si illis sacrificiis unum hoc sacrificium significabatur, in quo vera fit remissio peccatorum, *a cuius tamen sacrificii sanguine in alimentum sumendo*, non solum nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur (passive), qui volunt habere vitam? » Quaest. in Lev. q. 57. n. 4. Porro cum adversarius legis veteris facta quaedam et dicta veteris testamenti obiiceret ut polygamiam Abraham, quae ei turpia videbantur, Augustinus ea et in se vera esse fatetur et minime reprehendenda, quia a Deo ordinata erant, et figuras habebant rerum spiritualium. Ad hoc autem declarandum

inducit ex novo testamento mandatum Christi, ut manducemus eius carnem et bibamus eius sanguinem, quod quamvis flagitium videbatur Iudaeis, tamen *reipsa fit*; non solum enim illa verba Christi fideli corde, sed iuxta illa verba *Christum ipsum fideli ore* suscipimus ad effectum spirituum. Qui sane est praeclarissimus commentarius ab ipso Augustino suppeditatus ad illustrandum locum citatum obscuriorem ex l. III. de doctr. christ. « Eat plane iste retro, inquit, cum suis similibus sociis, qui dixerunt: durus est hic sermo, quis eum potest audire (Io. VI. 61.). Nos autem et intelligamus duo testamenta in duobus filiis Abrahae duabusque mulieribus; sicut duos in carne una, Christum et Ecclesiam, istis nolentibus, sine ulla obscenitate cognoscimus; *sicut mediatorem Dei et hominum hominem Christum Iesum carnem suam nobis manducandam bibendumque sanguinem dantem fideli corde atque ore suscipimus, quamvis horribilius videatur humanam carnem manducare, quam perimere, et humanum sanguinem potare, quam fundere* » contr. adversar. Legis et Prophetar. l. II. c. 9. n. 93. Vide du Perron Refutatio etc. c. 10; Perpetuit. Fidei T. III. l. VI. c. 7.

Corollarium. Ex dictis in thesi n. II. 2. intelligitur, quomodo nonnulli homines catholici saec. IX. absque errore in fide potuerint contendere, non recte dici in Eucharistia esse *idem corpus Christi*, quod *natum est de Maria Virgine*. Cum scilicet Paschasius in suo libro de corpore et sanguine Domini ita locutus fuisset allato etiam testimonio s. Ambrosii (de myster. c. 9.); aliquibus ut Ratramno, Rhabano, duobus anonymis Gemblacensibus (quorum unum Mabilionius putat esse ipsum Rhabanum), tum saec. X. Herigero (anonymo Cellotiano) modus hic loquendi visus est novus et inauditus; in quam sane opinionem non venissent, si plurimum omnino ss. Patrum dicta perspecta habuissent (vid. th. VIII.). Opponebant itaque contra Paschasium, a s. Hieronymo dupliciter, a s. Augustino etiam tripliciter Christi corpus dici, atque ideo non simpliciter corpus Christi in Eucharistia esse dicendum *idem corpus, quod natum est de Maria Virgine*. Attamen et ipsi fatebantur, vere ac realiter in Eucharistia esse corpus et sanguinem Domini.

Ut ergo distinctionem illam Hieronymi et Augustini declararent, et salvo dogmate impugnarent modum loquendi Paschasii, quem ipsi licet falso novum putabant, aiebant esse quidem corpus Christi natum ex Maria Virgine et corpus Christi in Eucharistia idem *naturaliter*, non tamen idem *specialiter*. « Hoc profecto fidelissime confirmo, inquit unus ex duobus anonymis (Rhabanus), quod sicut veritas est *Christus et vere agnus Dei, qui quotidie pro vita mundi mystice immolatur; ita procul dubio ex pane vera caro, et ex vino verus sanguis eius consecratione Spiritus Sancti potentialiter* (potentia divina) *creatur.* » Tum commemorata distinctione, quod iuxta Augustinum corpus Christi tripliciter dicitur, subdit: « manifestissime cognoscetis, non quidem quod absit, *naturaliter*, sed *specialiter* aliud esse corpus Domini quod ex substantia panis ac vini pro mundi vita quotidie per Spiritum Sanctum consecratur, et aliud *specialiter* corpus Christi, quod natum est de Maria Virgine, in quod illud transfertur. » Gemina habet anonymus alter. « *Aliud specialiter* corpus Domini, quod glorificatum sedet ad dexteram Dei, et *tamen naturaliter unum est*, ipso Domino dicente: hoc est corpus meum » Mabillon Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti T. VI. p. 593. 596. et ibid. Praefat. n. 51. seqq.

Quando dicunt *naturaliter* esse unum corpus Christi, quod natum de Maria Virgine et quod est in Eucharistia, *specialiter* vero esse aliud, non possunt alio modo intelligi, quam quod unum agnoscunt *secundum substantiam*, et diversitatem asserunt *secundum species visibiles* et *secundum modum existendi*, unum connaturalem, alterum sacramentalem. Insistebant huic distinctioni eo magis, quod videntur adscripsisse suis adversariis sententiam, quasi hi ipsas species visibiles putassent esse corpus Christi. Ratramnus enim (nescio quam recte) quaestionem cum suis adversariis hanc esse ait: « utrum (Eucharistia) aliquid secreti contineat, quod oculis fidei solummodo pateat, an sine cuiusque revelatione mysterii hoc aspectus intueatur corporis exterius, quod mentis visus inspiciat interius, ut totum quod agitur, in manifestationis luce clarescat. » Vide Mabillon in praefat. cit. n. 91: (etiam in Thes. Zaccariae T. X. P. II. opusc. 13.).

Scholion. Quod apud Tertullianum contr. Marcion. I. c. 14. Christus dicitur « pane corpus suum repraesentare, » posset utique eadem distinctione duplicis modi existendi explicari, quam in thesi satis declaravimus; sed quia Tertulliano vox *repraesentare* saepissime idem significat ac *praesens sistere*, ut contr. Marc. IV. c. 9; V. c. 12; de Resurrect. carn. cc. 14. 17. 23. 63. hic sensus sine dubio est genuinus, quo etiam Graecis solemne est dicere ἀναδειξαι, ἀποφαινεῖν το σωμα. Cf. s. Hieronym. in Matth. XXVI. 26. T. VII. p. 216.

THESIS XI.

*Totus Christus sub utraque specie
et sub quavis parte specierum realiter praesens est.*

« Totus Christus sub utraque specie, et totus sub quavis parte speciei panis vel vini praesens credendus est, sub partibus quidem separatis ex diserta Conciliorum definitione, sub partibus etiam continuis ante separationem ex manifesta ratione theologica. Ad modum porro existendi sacramentalem quadamtenus declarandum pertinet, quod ad distinctionem a modo existendi connaturali sancti Patres corpus Christi in Eucharistia appellare solent, *spirituale, spiritualemque sanguinem*. Vix enim mens fide illustrata mirabilem hunc ac supernaturalem existendi modum aliter concipere posse videtur quam *ad analogiam modi existendi spirituum*. Sub visibili quippe symbolo Christus totus in toto et totus in singulis partibus praesens est. Unde necessario corpus Christi concipi debet in ordine aliquo altiori modi existendi supra leges naturales, quibus corpora subsunt tum quoad extensionem in spatio tum quoad restrictionem suae praesentiae ad unum locum. »

Quatuor hic capita doctrinae complectimur, quae inter suo mutuo cohaerent, et alia ex aliis consequuntur. Primum quidem ex iisdem fontibus, ex quibus realis praesentia corporis et sanguinis Filii Dei sub speciebus panis et vini demonstrata est, declaranda est praesentia totius Christi sub utraque specie. Ex hoc deinde principio ac fundamento consequitur eadem totius Christi praesentia sub singulis partibus singularum specierum. Cum hoc altero porro cohaeret modus existendi supra leges corporum et similis